

Anders Reitan

Anders Reitan ble født i Ålen 26. juli 1826. Hans forfedre var evnerike og høyt ansette folk. Oldefaren, Jørgen Rugelsjøen, hadde evnen til å finne igjen bortkomne husdyr, og det ble sagt at han kunne se hvor mye penger det var i en lukket pung. Farfaren, Per (1756-1819), hadde "regnet ut" hvor lenge han skulle få leve. Påskeaften 1819 var han på Røros sammen med noen venner. Brått tar han frem klokken og sier: "Nå må jeg nok gå skal jeg komme hjem før jeg dør." Han kom nesten hjem før han falt død om. Faren til Anders, Jørgen (1718-1864), kjøpte en av Reitangårdene i Ålen. Både han og hustruen, Kari Jonsdatter Kurås (1786-1863), var meget musikaliske, og Kari satte sitt preg på salmesangen i kirken. I en huspostill hadde Jørgen regnet ut datoen for påsken i alle årene fra 1855 til 1900.

I Ålen, som i andre bygder, var det pietistene og legpredikantene som sto for det åndelige. Arvesynden og menneskets iboende syndefullhet var omkvedet. Anders Reitan fortalte senere at han som barn var alvorlig bekymret for at han ikke kunne være "et Guds barn" når han hver morgen moret seg, spilte på fele, lekte og akte på kjelke. Ellers var han glad og utadvendt, og han hadde mange venner.

Forfedrene i tre ledd hadde vært dyktige gruvefolk, stigere, så fremtiden syntes bestemt for Anders. Men han

ønsket å lære mer. For en landsens gutt, som ikke hadde velstående foreldre, var seminaret, lærerskolen, en mulig veg til kunnskap. Høsten 1846 begynte Anders, 20 år gammel, på det to-årige Klæbu seminar selv om han ikke hadde særlig lyst til å bli lærer. Klæbu seminar var nok den gang landets beste lærerskole. Lærerne var store personligheter som sokneprest Dære, lærer Nicolai Ulstad og særlig kapellan Wexelsen. Ved skolen rådte dansken Nikolai Grundvigs ideer om å bringe rik kunnskap ut til folket og læren om en lysere kristendom. Trolig var det her i Klæbu at grunnlaget ble lagt for åndshøvdingen Anders Reitan.

Etter seminaret var han omgangs-skolelærer i Horg i 4 år. Forholdene var primitive, men det var her han fikk lyst på læreryrket, og fra da av ble opplysningsarbeidet og lærergjeningen hele hans liv. I Horg samlet han voksen ungdom til frivillig skole om kveldene, og hjemme i Ålen holdt han skole for ungdommene i sommerferiene. I 1852 skulle det tilsettes kirkesanger og lærer ved fastskolen i Horg, en stilling som skulle høve godt for Reitan, men prosten fikk vite at Reitan var grundtvigianer og at han også spilte fele, så dermed ble han utelukket.

Det var Wexelsen, læreren fra Klæbu, som i 1852 gjorde Reitan kjent med Ole Vig. Dette vennskapet ble en velsignelse for norsk skolevesen. Hus-

mannsgutten Ole Vig (1824-57) fra Stjørdal hadde gått på Klæbu seminar i 1840-42. Av Hartvig Nissen, formann i det nystiftede *Selskap til folkeopplysningens fremme*, ble Vig bedt om å komme til Christiania og stå for utgivelsen av bladet *"Folkevennen"*. Foruten Vig selv ble Reitan en av de ivrigste skribenter i *"Folkevennen"* og i *"Den norske folkeskole"* som Vig ga ut senere. Bladene med tilleggshefter hadde en rikdom av opplysende artikler som var skrevet i et klart og enkelt språk, og var en mester i å fremstille ting klart og enkelt.

Sen høsten 1852 fikk Anders Reitan brev fra prosten Krefting som tilbød ham posten som kirkesanger og lærer i Kvikne. Krefting var en prest av det mer frilynte slaget.

I 1851 hadde Reitan giftet seg med Margrete Taraldsdatter fra Gjære i Ålen. Hun var en glad kristen med en enestående arbeidslyst og arbeidsevne. Hele livet priste Reitan seg lykkelig over at han hadde en så god hustru. Selv var han ikke særlig praktisk anlagt, så på klokkergården Markhaugen var det Margrete som med stor dyktighet tok seg av gårdsdrift, husstell og økonomi. Trange kår og liten lønn ble det hele livet, og Margrete var en enestående støtte for Anders, ikke bare i det daglige strevet, men også som oppmuntrer og rådgiver i opplysningsarbeidet og i diktergjerningen. Bjørnstjerne Bjørnson, som var født i Kvikne i 1832, gir i stykket *"Blakken"* en livaktig og overdreven skildring av de primitive forholdene i Kvikne i 1830-årene. I stykket, som han skrev i 1868, sier han: *"Men kviknedølene skal i den senere tid have voxet frem til et oplyst og fermt folk"*. Bjørnsom, som var en stor beundrer av

Reitan, forsto nok at fremskrittet var Reitans verk.

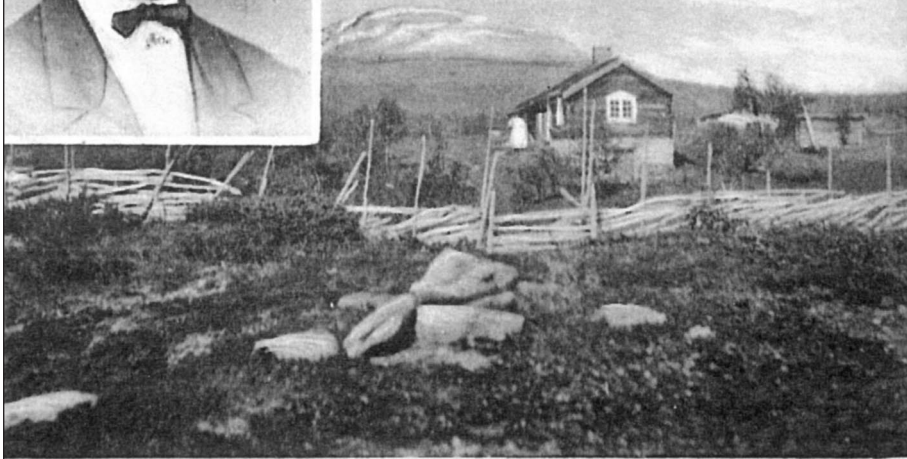
De første boforholdene i Kvikne, et lite kammers i skolehuset, var så skrøpelig at Margrete og Anders måtte la de to eldste barna vokse opp hos foreldrene i Ålen. Senere ble Markhaugen kjøpt til Klokkergård, og forholdene ble etter hvert bedre. I sin gjerning møtte Reitan også problemer. For eksempel måtte han legge sin sak frem for stiftsdireksjonen (biskop og fylkesmann) etter at herredsstyret hadde pålagt ham som kirkesanger å sørge for ringing i kirken, snømåking og graving på kirkegården.

Arbeidsglede, begeistring og menneskekjærlighet er det som best kan beskrive Anders Reitan. Bjørnson sa en gang: *"Det blir så lyst i stuen når Reitan kommer inn"*.

Ole Vig hadde arbeidet for at det måtte bli mindre pugging i skolen og at undervisningen burde foregå, ikke på dansk, men på et språk som barna kunne forstå, og at skolen måtte ha et mål utover det å forberede barna til konfirmasjonen. Tross sterk motstand fra bygdas autoriteter maktet Reitan å gjennomføre disse ideene. Det ble mindre Pontoppidan-terping og mer fortelling fra evangeliene, det glade buskap. Barna kunne lese lekser hjemme, og Reitan innførte sang og gymnastikk som skolefag. Naturfag og geografi gjorde skoledagene rikere. Barna likte seg på skolen, og de kam til å bli glade i læreren sin. En kveld i uka samlet Reitan gamle og unge i skolestua og fortalte fra norgeshistorien og om samfunnsspørsmål, og han tok for seg dagsaktuelle hendinger ute og hjemme. De mange avisene sine, de fleste

A. Reitans hjem
Markhaugen Kvikne
(med Sæter).

var gratisseksemplarer som gjenytelse for de tallrike artiklene han skrev, la han ut i skolestua så alle kunne få lese dem. Å utbre kunnskap på alle nivåer ble hans store mål. I 1854 stiftet han en landmannsforening hvor det ble utvekslet erfaringer og holdt foredrag, dels av folk utenfra, om gårdsdrift, fjøstell, skogbruk og husflid. Leseselskapet, som han stiftet i 1858, ble opptakten til en folkeboksamling. I 1863 satte han i gang "*kunstig fiskeformelse*", dvs. fiskeklekking, og han fikk organisert sesongfredning av fisket. Ved sitt virke ble Reitan elsket og avholdt, også av sine tidligere motstandere.

Allerede som gutt viste Anders store musikalske evner, både i sang og med fela. Som 14-ring spilte han en gang i et bryllup (ikke til dans), og at det førte til at presten, i første omgang, ville nekte å konfirmere ham. Bruremarsjen, som han hadde lært av Loms-Jakob, utviklet han videre. Bjørnson fikk høre den, og i begeistring lot han den bli gjennomgangstema i hans siste bondefortelling "*Brudeslått*" fra 1872. I 1853 stiftet Reitan et sangkor med 20 medlemmer, og han fikk reservert plass for sangere i kirken. Han søkte herredsstyret om lov til å bruke fela i sangundervisningen i skolen. Det ble avslått. Bare sognepresten Schult stemte for. Reitan samlet og bearbeidet en mengde folkemusikk sammen med sønnen Anders Haugen (født utenfor ekteskap av Randi Larsdatter Kurås). Sønnen ga senere ut boken "*100 norske polsdanser*" som har kommet i flere opplag.

Anders Reitan ble den som overtok lederstillingen på de mange lærermøtene etter at Ole Vig døde i 1857 bare

33 år gammel, og klokkergården Markhaugen ble et åndelig kraftsentrum for lærere og andre folkeopplysere. Hit kom de i sommerferiene for å utveksle erfaringer og hente inspirasjon og oppmuntring fra den glade ildsjelen. Margrete hadde strevsomme sommermånedene når hun skulle ta seg av de mange gjestene i tillegg til gårdsarbeid, seterstell og ungestell. Det ble mange turer mellom setra og Markhaugen for å stelle i stand. Alt med lyst sinn og stor arbeidsglede.

Reitans fikk mange barn og lønna var liten, så Anders søkte mange stillinger som kunne gitt familien litt mer å leve av. Hans grundtvigske syn og hans musikalske aktivitet falt presteskapet tungt for brystet. I Skedsmo var han sterkt ønsket av folket, skolestyret og herredstyret, men biskopen sa nei.

Som dikter ble Anders Reitan høyt verdsatt. Bjørnson uttalte seg meget rosende om hans dikt, og Aasmund Vinje, som var en fryktet kritiker, skrev varmt om Reitan diktning i bladet "*Dølen*". I 1866 ga Reitan ut diktsamlingen "*Fjeld-Ljom*", og han laget flere sangbøker. Som dikter nådde han høyest da han gikk over til å skrive på et språk opp til Aasen-normen slik som i det vakre "*Målet hennar mor me vil aldri, aldri gløyme*". Dette diktet ble tonesatt av vennen Ludvig Lindeman. Særlig vakkert er diktet på bygdemål om gjen-synet med beken fra barndommen: "*Gu'dagen Litlbekken*". Tallrike leilighetsdikt kom aldri på trykk. Til alle lærermøtene laget han sanger eller dikt, selv de gangene da han ikke så seg råd til å delta.

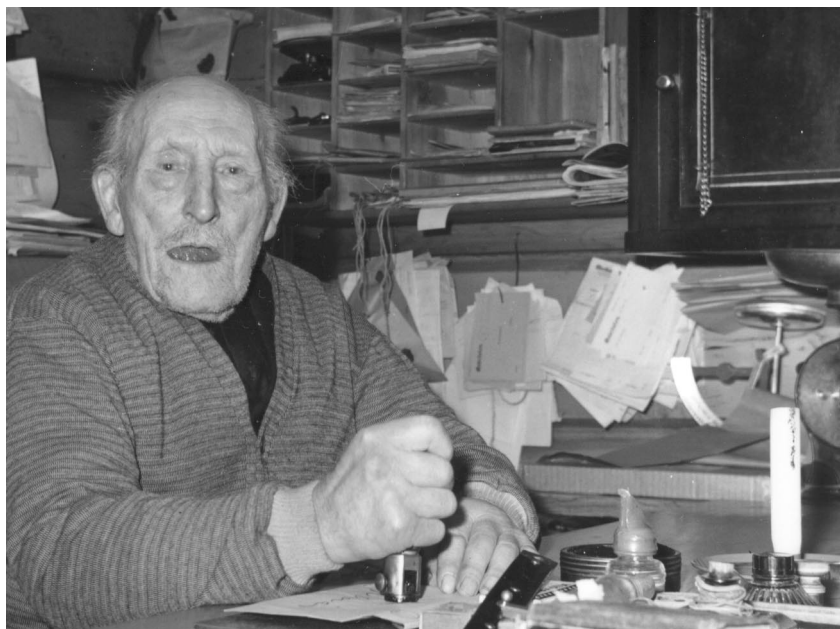
I 1871 ble han valgt til stortingsmann, og forholdene syntes å skulle bli

lettere for ham og familien, men så satte sykdom inn og hans rike gjerning gikk mot slutten. Det ble flere opphold på Rikshospitalet med pleuritt (vann i lungesekken), vattersott og tilsist lung-
etuberkulose som endte livet hans i august 1872. Da var han bare 46 år gammel.

Ole Vig og Anders Reitan vokste opp og levde hele livet i meget trange kår. I sin vakre Reitan-biografi skriver Lars Eskeland:

“På skrinne og mager grunn, i urd og ulende, veks jordbæret. Men det er ikke noko anna bær som hev so søt en ange og so fin ein smak. Ofte er det soleis i mannalivet og. I tronge og fatige tilhøve voks det upp so mange av deim som vart til størst velsigning for samtid og ettertid.”

Gunnar Eriksen
Rektorhaugen 19,
0876 Oslo

*Fra Per Magne
Grues fotosam-
ling.
Tor Lunåsmo
betjener brev-
huset i Lonåsen,
1957. Repro:
MiNØ 100542.*